

Robert Nozick Kimdir?

Yıldız Karagöz*

20. yüzyıl sonlarının en etkili düşünürlerinden biri olarak kabul edilen Robert Nozick, 1939 yılında New York eyaletine bağlı Brooklyn şehrinde doğdu. Brooklyn’de büyüyen ve oradaki bir kamu okuluna giden Nozick, entelektüel anlamda heyecan verici bulduğu Platon’un “*Devlet (Republic)*” adlı kitabıyla felsefeye başladı. Nozick, 1989 yılında yayımladığı “*The Examined Life*” adlı kitabında bu deneyimini şöyle anlatıyor:

“Ben 15 veya 16 yaşlarındayken Brooklyn sokaklarında Platon’un *Devlet* adlı kitabının baş kısımlarının bir kopyasını yanımda taşıdım. Ondan çok az bir kısım okudum ve çok azını anladım, fakat bu kitap beni çok heyecanlandırmış ve onun harika bir şey olduğunu hemen anlamıştım”(Nozick 1989: s.303).

Nozick, felsefeye karşı uyanan bu ilgisinin sonucunda daha fazla susamışlıkla Columbia Üniversitesine girdiğinde, çok da ilham verici ve yeterli bulmadığı, ancak felsefeyi tanımak amacıyla bir felsefe dersi aldı. Fakat yeterli bulmadığı bu felsefe dersinin aksine, Morgenbesser’den aldığı “çağdaş medeniyet”

konulu felsefi olmayan bir ders, Nozick’in felsefeye olan ilgisini yeniden canlandırdı.

Nozick, o derste her ağzını açtığında, Morgenbesser’in, onun muhakemesindeki bir kusuru, onun tarzıyla ilgili bir problemi veya başka nedenlerden dolayı onun yanlış ve hatalı olduğunu belirterek kendisine itiraz ettiğini söyler. Muhakemesini kuvvetlendirmek için daha fazla felsefe dersi alan Nozick, 1959 yılında The Faculty of Arts and Sciences’den mezun olduğunda Morgenbesser üzerine uzmanlaştığını söyler.

Princeton’da mastıra başlayan Nozick, 1961 yılında mastırını ve 1963 yılında da “Normative Theory of Individual Choose (Bireysel Tercih Normatif Teorisi)” üzerine yazdığı tezi ile doktorasını tamamladı ve Ph. D. ünvanını Princeton Üniversitesi’nden aldı.

Nozick, 1965 yılında Princeton Üniversitesi’nde bir asistan iken Harvard’a geldi. Burada iki yıl asistan olarak hizmet verdikten sonra 1967 yılında doçent olarak Rockefeller Üniversitesi’ne gitti. 1969 yılında 30 yaşındayken felsefe profesörü olarak Harvard’a geri döndü. 1981’den 1984 yılına kadar burada felsefe bölüm başkanı olarak hizmet verdi.

* *Felsefe Tarihi Doktoru.*

Arthur Kingsley Porter felsefe profesörü olan Robert Nozick, kendisine başkan Neil L. Rudenstine tarafından Harvard'ın en üstün profesörlük pozisyonunun teklif edilmesiyle üniversite profesörü oldu.

Sanatlar ve Bilimler Fakültesi'nin (The Faculty of Arts and Sciens) bir üyesi ve ulusun en etkili filozoflarından biri olarak kabul gören Nozick, Joseph Pellegrino Üniversite Profesörlüğüne atandı.

Nozick'in Harvard'da büyük bir etkiye sahip olduğunu söyleyen Sanatlar ve Bilimler Fakültesi Dekanı Jeremy R. Knowles, onun üniversite profesörlüğüne atanması konusunda şöyle der: "Nozick, eklektik bir entelektüel ve fakültede yaratıcı bir güçtür. Ben onun Pellegrino Üniversite Profesörlüğüne atanmasına çok memnun oldum."

Şunu belirtelim ki, 1935 yılında kurulan üniversite profesörlükleri ile, farklı disiplinlerin sınırlarını zorlayan devrim nitelikli çalışmalar yapan üstün bireyler ödüllendiriliyordu. İşte Nozick'in umutla beklediğini söylediği bu şans, yani Harvard'ın herhangi bir fakültesinde veya programında çalışma fırsatı, bu yükselişe birlikte geldi. Ona göre bu şans en çarpıcı entelektüel projeleri takip etmek için bir teşvik ve üniversitedeki herhangi bir yerde yenilikçi dersler verme fırsattır. Nozick'in dediği gibi "bir profesör daha fazla ne isteyebilir ki."

Rudenstine'e göre, Nozick, sadece çağdaş felsefe üzerinde önemli bir etki yapmakla kalmadı, onun düşünceleri, aynı zamanda akademik camianın ötesinde geniş bir yankı uyandırdı.

Nozick'in tartışmalı ve geleneksel anlayışa meydan okuyan görüşleri, akademyanın ötesindeki dünyada hatırı sayılır bir dikkat çekmesine ve etki yaratmasına sebep oldu. Harvard'da ve felsefi çevrelerde çok iyi bilinmesine rağmen, Nozick 1974 yılında yayımladığı

kitabı *Anarchy, State and Utopia* ile genel okuyucu önünde bir çıkış yapmış oldu. Ve bu eseriyle Nozick, ulusal siyasî bir hareketin gönülsüz teorisyeni olan genç bir felsefe profesörüne dönüştü.

Nozick, *Anarchy, State and Utopia* adlı kitabını, Harvard'lı meslektaş ve James Bryant Conant Üniversitesi emekli Profesörü John Rawls tarafından yazılan *A Theory of Justice* adlı kitaba karşı bir eleştiri olarak yazmıştı. Rawls'un bu kitabı, bürokratik refah devleti için felsefi bir destek sağlamakla beraber, bu devletin, gelirin daha az avantajlılara ve fakirlere yeniden dağıtımını için neden en doğru devlet anlayışı olduğuna dair olan argümanını metodik bir şekilde doğrular.

Nozick ilk kitabı olan *Anarchy, State and Utopia* ile "Ulusal Kitap Ödülünü" kazandı ve bu kitapla halkın ilgisini çekti. Bireylerin haklarının öncelikli olduğunu ve bireylerin özgürlüklerini savunan bu kitap bireylerin haklarının öylesine geniş kapsamlı, güçlü ve ihlâl edilmez olduğunu ileri sürüyordu ki, minimal devletten daha fazlasını ihtiva eden hiçbir devletin, bu hakları garanti altına alamayacağını ve *minimal devletin*, bireyleri şiddete, hırsızlığa karşı korumak ve sözleşmelerin uygulanmasını sağlamak için yeterli olduğunu iddia ediyordu. Bu kitap aynı zamanda, bir dağıtım adaletinin, belli bir kalıba uymaktan çok, onun işleyişini sağlayan yöntem üzerine kurulu olduğunu ileri sürer.

The Times'ın Edebiyat Eki (The Times Literary Supplement) tarafından "Savaş Sonrası En Etkili Yüz Kitap"tan birisi olarak listeye alınan *Anarchy, State and Utopia* 11 dile çevrilmiştir ve hâlâ yeni baskıları yapılmaktadır. Bu kitap Türkçeye de çevrilerek Bilgi Üniversitesi tarafından 2000 yılında yayınlanmıştır.

Henüz yeni mezun bir öğrenci olduğu dönemlerde, muhafazakâr ekonomistlerden Hayek ve Friedman'ın kitaplarını okuyarak,

önceleri radikal solun bir üyesiiken sonraları fikirlerinde bir dönüşüm yaşayan ve liberter-yen görüşü savunmaya başlayan Nozick, sağ ideoloji içinde konuşlandırılmasından dolayı hiçbir zaman memnun değildi. Bu memnuni-yetsizliğini 1978 yılında *The New York Times*'daki bir makalesinde şöyle dile getirir: "Sağ kanattaki insanlar serbest piyasa argümanın-dan yanadırlar, fakat gay hakları gibi bireysel hakları savunmazlar. Hâlbuki ben bu iki argü-manı (serbest piyasa argümanı ve bireysel hak-lar argümanı) bir bütün olarak görüyorum."

Kitabın siyasî bir imasının olup olmadığı-na ilişkin eleştirilerde fikir birliği olmaması-na rağmen, Nozick'in eserindeki akıcı üslu-bun takdiri konusunda herkes fikir birliği içeri-sindedir. Nozick'in herhangi bir disipline ait ol-dukça büyük gayret isteyen konulara ait yazı-larındaki yaklaşımı yeni bir soluk getirmiştir.

Nozick, ilk kitabı ile yakalamış olduğu şöhreti ve etkiyi diğer kitaplarıyla da sürdür-dü. Kariyerini hiç durmaksızın sürekli olarak entelektüel bir tarzda geliştiren Nozick, bir röportajında "hayatımı 'Anarchy, State and Utopia'nın Çocuğunu (The Son of Anarchy, State and Utopia)' yazmakla geçirmek iste-medim" der.

Nozick, ikinci kitabı olan ve 1981 yılında yayımlanan *Philosophical Explanations* (Felsefî Açıklamalar)'da bilginin doğası, birey, özgür irade ve ahlâk bilimi gibi konuları içeren farklı alanlarda keşifler yapmaya devam ede-rek, birçok filozofun anlamsız ve güncel ol-madığı gerekçesiyle bir kenara attığı, ilgilen-medığı, farklı konuları (örneğin; determiniz-me karşı özgür irade, subjektif tecrübenin doğası, bir şeyin niçin varolduğu gibi) ele al-dı. O, bu sorulara değinerek, felsefî plüra-lizm nosyonu yerine, katı felsefî ispat düşün-cesini benimseyen görüşe itiraz etti. Nozick bu kitabıyla Phi. Beta Kappa'nın Ralph Waldo Emerson ödülünü kazandı. Nozick 1989 yı-lında yayımladığı kitabı *The Examined Life*

(Sorgulanmış Yaşam)'da felsefî plüralizm te-orisini geliştirmeye devam etti. Aşk, mutluluk, yaradılış, şeytan ve Yahudi katliamı gibi ko-nular üzerine düşünceler içeren bu kitabında Nozick, bireylerin gerçekle olan ilişkisinin keşfini ispatlamaktansa, bu ilişkiyi açıklar.

1995 yılında yayımladığı kitabı *The Natu-re of Rationality* (Rasyonelliğin Doğası)'de ras-yonel eylem ve rasyonel inancın formel mo-delleri üzerinde çalışan ve onları geliştiren No-zick, günlük yaşamımızda hangi fonksiyona sa-hip prensiplerin bize hizmet ettiğini ve bizim neden saçma arzularımız ve kişisel çıkarımız dı-şındaki şeylere göre davranmadığımızı sorar.

1997 yılında yayımladığı kitabı *Socratic Puzzles* (Sokratik Bilmeceler) Nozick'in ma-kalelerinin ve denemelerinin koleksiyonunu, e-leştirilerini ve bilimsel çalışmalarını içermekte-dir. Bu anlamda *Socratic Puzzles*, Sokrates'ten İsrail'deki Kibbutzlara* ve W. V. Quine'e kadar geniş bir konu sahasına değinmektedir.

Onun beş kitabına ilâveten, doktora tezi olan *Normative Theory of Individual Choise* (Bi-reysel Tercihin Normatif Teorisi) 1990 yılın-da yeniden basılmıştır.

Nozick, 2001 yılında yayımlanan *Invari-ances: The Structure of Objective World* (Ob-jektif Dünyanın Yapısı) adlı en son kitabında objektifliğin ve doğrunun doğasına yönelir ve objektif bir dünyada subjektif bilincin fonksiyonunu inceler. O aynı zamanda ahlâk biliminde doğruyu dikkatle inceler ve genel olarak doğrunun sosyal faktörlere ve kültüre bağlı olup olmadığını tartışır.

Üniversite profesörlüğü sonrasında zaten önceden genişletmiş olduğu akademik disip-

* Kibbutz kavramı, "grup" anlamına gelmektedir. Kib-butz'lar İsrail'in "kollektiflik" ilkesine göre kurduğu köy-lerdir. Bkz. Kemal Aytaç, *Avrupa Eğitim Tarihi (Antik Çağ'dan 19. Yüzyıla Kadar)*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara, 1972, s. 145.

linlerin normal sınırları üzerinde çalışma fırsatını yakalayan Nozick, uzun yıllar Psikoloji ve Ekonomi Bölümlerinde ve İlâhiyat Okulunda (Divinity School) da dersler vermiştir.

1970'lerin sonunda, hukuk fakültesinde (Law School) özgür irade, sorumluluk ve cezalandırma konularını içeren "*Felsefe ve Hukuk*" hakkında bir seminer veren Nozick, bir çok ödülü ve şeref payesini ve bunların arasında onu "yaşayan en parlak ve orijinal filozoflardan biri" olarak tanımlayan 1998 yılındaki Amerikan Psikoloji Derneği tarafından verilen "Presidential Citation" ödülünü almıştır.

Nozick alışılmışın dışındaki fikirlerini yazılarındaki canlılığıyla öğretmeye devam etti. O, tek bir ders hariç, asla aynı dersi ikinci bir kez vermedi. Bu istisna, 1982 ve 83 yıllarında, değerlerin genel teorisi hakkındaki bir sınıf tartışması sırasında edindiği bir deneyim sonucunda hazırlamış olduğu *The Best Things of Life* (Yaşamdaki En İyi Şeyler) adındaki derstir. O bu dersi; arkadaşlığın, sevginin, entelektüel anlayışın, seksüel hazzın, başarının, maceranın, oyunun, lüksün, şöhretin, gücün, aydınlanmanın ve dondurmanın doğasının ve değerinin bir keşfi olarak tanımlar.

Nozick 1997 baharında Oxford Üniversitesi'nde John Locke ile ilgili altı konferans verdi. O, Guggenheim Fonu, Rockefeller Fonu, Beşerî Bilimler Ulusal Vakfı ve Davranış Bilimlerinde İleri Çalışma Merkezi akademisyenlerine de sahiptir.

Nozick'in Fikirleri

Nozick'in, günümüzde oldukça büyük bir etkiye sahip olmasına ve dikkat çekmesine neden olan onun *Anarchy, State and Utopia* adlı kitabıdır. Onun bu denli büyük etki yaratan ve geniş kitleler tarafından tanınmasını sağlayan fikirlerine kısaca değinmenin, Nozick'i daha yakından tanımamız açısından yararlı olacağı kanısındayız.

Nozick'e göre, minimal devlet kabul edilebilecek en kapsamlı devlettir. Minimal devletten daha kapsamlı olan, başka bir deyişle daha geniş yetkileri olan herhangi bir devlet, bireylerin haklarını ihlâl eder (Nozick 1974: s.149). Ancak bazı kişiler, daha kapsamlı devleti haklı çıkarmak için daha fazla sebepler ileri sürerler. Bu kitap içinde ileri sürülmüş olan tüm bu sebepleri incelemek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla biz burada daha etkili bir argüman olan "yeniden-dağıtıcı adaleti gerçekleştirmek için daha kapsamlı bir devletin doğrulanabileceği" (Nozick, 1974: s.149) iddiasına odaklanmak istiyoruz.

John Rawls'un *A Theory of Justice* (Bir Adalet Teorisi) adlı kitabı 1971 yılında yayımlandığında, siyaset teorisyenlerinin ve filozofların düşündüğü şey, liberalizmin ekonomide, sözleşmecî sisteme dayalı yeni ve yetenekli bir savunucu bulduğuydu. Ancak *A Theory of Justice*'a karşı liberalizmin farklı türlerinin savunucularından da oldukça büyük eleştiriler, tepkiler de gelmekteydi. Bu eleştirilerin en güçlülerinden biri de Nozick'in *Anarchy, State and Utopia* adlı kitabındaki "minimal devlet" anlayışından gelir. İşte Liberteryen Nozick, 1974 yılında yayımladığı *Anarchy, State and Utopia* adlı kitabı ile, Rawls'un, bireylerin bir "bilmezlik perdesi" altındaki seçimleri sonucunda ortaya çıktığını söylediği iki adalet ilkesinden "*temel hak ve görevlerin verilmesinde eşitliğin sağlanması gerekir*" (Rawls, 1971: s. 143) şeklinde belirlenen ilk ilkesine karşı çıktı. Nozick'in hem bu ilk ilkeye hem de sosyal eşitsizliklerin en az avantajlıların faydasını maksimize etmek adına sosyal eşitsizlikleri düzenleme anlayışına karşı çıkması, onun eşitlik anlayışına karşı olarak yorumlanmasına neden oldu. Fakat güçlü bir şekilde bir eşitlik zeminini kuran bireysel hakları tercih eden Nozick, böylece eşitliği sağlamak adına hem bireysel hem de kolektif girişimleri dışlar. Dolayısıyla böyle bir yaklaşım, bireylerin

yaşamlarının her anının yeniden-dağıtıcı ve düzenleyici taraftarı olan devlet müdahalesine karşıdır. Bireysel tercihin önemli olduğunu ve bireylerin her birinin kendi kararlarını verme hakkının olduğunu düşünen Nozick'e göre, bu yüzden hiçbir kişi, grup ya da siyasî bir otoritenin kendi kararlarını bir başkasına zorla kabul ettirme hakkı yoktur. Nozick'in *Anarchy, State and Utopia* adlı kitabında özgürlük ile baskı kavramları arasında yakın bir ilişkinin olduğu görülür. Çünkü, dağıtıcı adalet ilkelerine dayalı olarak ortaya çıkan uygulamalar, yani bireylerin tercihlerine karışılması, Nozick tarafından özgürlüğün ihlâli olarak yorumlanır. Bu yüzden de Nozick, genel olarak "...tüm vatandaşlarını şiddete, hırsızlığa, dolandırıcılığa karşı koruma ve sözleşmelerin uygulanması vb. fonksiyonları ile sınırlandırmış olan 'gece bekçisi' devleti" olarak adlandırılan devleti savunur (Nozick, 1974: s. 26).

Dağıtıcı adaletin karşısında olan Nozick üç adalet ilkesi belirler: 1) Daha önceden kimsenin sahip olmadığı şeylerin özel mülkiyete geçirilmesini ve bu şeylere nasıl ve hangi oranlara sahip olunduğunu gösteren *elde etme ilkesi*; 2) mülkiyetin bir kişiden başka bir kişiye geçişinin hangi süreçler sonucunda gerçekleştiğini gösteren *transfer ilkesi*; 3) geçmişteki adaletsizlikleri *düzeltilme ilkesidir* (Nozick, 1974: s. 151). İşte bir dağıtım Nozick'e göre, ancak bu üç adalet ilkesine uygun olarak ortaya çıkıyorsa âdildir (Nozick, 1974: s. 151-152). Bu anlamda Nozick'in adalet teorisinin genel hatlarını şöyle özetlemek mümkündür: "Bir kişinin sahip olduğu mülkiyet, şayet bu kişi bu mülkiyet üzerinde elde etme ve transferiyle ilgili adalet ilkelerine veya düzeltme ilkesine göre yetki sahibiyse âdildir." (Nozick, 1974: s. 153)

Nozick, bir kişinin bir mülkiyet üzerindeki hakkının nasıl ortaya çıktığı, başka bir deyişle, daha önce hiç kimsenin mülkiyetinde

olmayan şeyin, bir kişinin mülkiyeti hâline geldiği konusunda Locke'u takip eder. Locke'a göre, sahipsiz bir nesne ile ilgili mülkiyet hakları herhangi bir kişinin ona emeğini katması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ancak bu anlayış beraberinde bir soruyu da gündeme getirir. O da, "Üzerinde emek harcanan nesnenin sınırları nedir?" (Nozick, 1974, s. 174) sorusudur. Nozick'e göre bu sınır, Locke'cu koşul olarak adlandırdığı "diğer insanlar için yeterince ve aynı iyilikte kalmış olması koşulu"dur, yani diğerlerinin durumunu kötüleştirmeden henüz hiç kimsenin mülkiyetinde olmayan şeylere sahip olma hakkını kullanmaktır (Nozick, 1974: s. 174-175). Nozick, "Locke'cu koşulun" makul bir şekilde başkalarının durumunu kötüleştirmeden mülkiyet elde etme fırsatı anlamına gelemeyeceğine işaret ederek; bu koşulun, bireylerin durumlarını kötüleştirmeden başkalarına saygı duymak şeklinde yorumlanması gerektiğini düşünür. Çünkü, herhangi bir kişi, başka bir kişinin bir şeye sahiplenmesi sonucunda iki şekilde kötü duruma düşer. İlkin belli bir şeye sahip olarak durumunu iyileştirme şansını yitirecek, ikinci olarak da daha önce sahip olmadığı hâlde serbest bir şekilde kullandığı bir şeyi kullanamayarak. Bu argümanın çok hızlı bir şekilde ilerlediğini düşünen Nozick, "Hangi durumdan daha kötü olma?", "Temel kriter ne olmalıdır?" gibi sorular sorar. Rawls'un teorisinde, "en kötü durumda olan kişi, tâbi olduğu düzen altında iken başlangıçta olabilirdiğinden daha kötü durumda olmamalıdır" şeklinde belirlenen kriteri reddeden Nozick, Locke'cu koşul dışında herhangi bir kriter de belirlemez. Açık olan şu ki, bu argüman oldukça ayrıntılı bir çalışmayı gerektirir (Nozick, 1974: s. 177).

Rawls'un teorisine bir karşılaştırma yapan Nozick, adalet teorilerini, "amaç-durum ve tarihsel" ve "kalıplı ve kalıpsız" adalet teorileri olarak sınıflandırır. Nozick'in genel hat-

ları ile dağıtıcı adaletin kullandığı kavramların doğasını ve kusurlarını ortaya çıkardığını söylediği, *haketme teorisi* tarihsel ve kalıpsızdır. Haketme teorisi, ahlâkî anlamda lâıyk olma, ihtiyaç, hak etme, toplumsal ihtiyaç ve eşitliğin arttırılması gibi ilkelerle ilişkilendirilemez. Bir diğer deyişle, bu teori elde etme, transfer ve düzeltme ilkesi sonucunda ortaya çıkan sonuçların bir dağıtımını talep etmez. Bir dağıtımın âdil olup olmadığının o dağıtımın nasıl ortaya çıkmış olduğuna bağlı olduğunu düşünen Nozick'e göre, haketme teorisinin aksine *amaç-durum teorisi* (dağıtıcı adalet teorisi)'nde ise, bir dağıtımın âdil olup olmadığı bir takım şeylerin nasıl dağıtılmış olduğuna, yani kimin neye sahip olduğuna bağlı olarak belirlenmektedir (Nozick, 1974: s. 153). İnsanların şeyleri bazen şans eseri ya da başkalarından bir şeyin karşılığı olarak ya da hediye edilmesi sonucunda hak ettiklerine dikkat çeken Nozick'e göre, bir dağıtım, şayet meşru yollarla bir başka dağıtımın sonucunda ortaya çıkarsa âdildir. Bu anlamda âdil bir dağıtım elde etme ilkesi, transfer ilkesi ve düzeltme ilkesi ile ilişkilendirilmelidir (Nozick, 1974: s. 151). Rawls'un teorisinin bir amaç-durum teorisi olduğuna dikkat çeken Nozick'e göre, Rawls'un teorisi adalet ilkelerinin seçiminde bir "bilmezlik perdesi" altında, hemen hemen benzer ilkeler dizisi altında seçim yapan insanların yaptıkları gibi tahminlere dayandırılmalıdır. Çünkü seçim yapmanın başka bir yolu yoktur. Bu anlamda, şayet herhangi bir tarihsel haketme teorisi doğruysa, Rawls'un yaklaşımı yanlıştır. (Nozick, 1974: s. 202)

Bununla beraber Nozick, kendi haketme teorisi ile Rawls'un adalet ilkelerine götüren teorisi arasında bir olduğuna da dikkat çeker (Nozick, 1974: s. 207). Rawls, toplumsal işbirliği ve adalet ilkeleri arasındaki ilişkiyi açıklamak için "*orijinal durumu*" belirler. Aynı şekilde Rawls gibi Nozick de, sonuçları ne o-

lursa olsun âdil bir dağıtımın ilkelerini belirlemek amacıyla teorisine "*doğa durumu*" ile başlar. Her iki teorisyen de teorisini kurarken, tamamiyle varsayım olan ve tarihin hiçbir döneminde yaşandığı düşünülmeyen bir "*doğa durumunu*" esas ele alır, geçiş sürecini ve başlangıç noktalarını belirler ve sonuçları ne olursa olsun kabul eder. Fakat şunu belirtelim ki, Rawls'un adalet ilkeleri belli bir sürecin sonunda ortaya çıkmadıkları için, bu ilkeler tamamen amaç-durum ilkeleridir. Bu anlamda Nozick, Rawls'un teorisinin adaletle ilgili bir yetkilenme kavramını vermemesinin bu teorisinin özelliklerinden biri olduğunu; çünkü, adalet teorisi için belli bir tarihi arka plânı ve bireylerin geçmişten gelen eylem ve karar verme haklarını göz ardı ettiğini ifade ederek eleştirir (Nozick, 1974: s. 262-263).

Rawls'u eleştirmeye devam eden Nozick'e göre Rawls'un koyduğu yapıyı eleştirmek için temel alınacak *özel olarak* geliştirilmiş bir haketme teorisine ihtiyaç yoktur. Çünkü böylesine temel bir tarihsel haketme teorisi doğru ise o zaman Rawls'un teorisi yanlıştır. Bu nedenle de, Rawls'un teorisine alternatif olacak belli bir tarihsel haketme teorisini önceden formüle etmeksizin, onun ortaya koyduğu teori türüne ve meydana getirdiği ilkelere yapısal bir eleştiri yapmak mümkündür (Nozick, 1974: s. 202).

Adalet ve eşitlik kavramları dikkate alındığında, insanlar sık sık gelirin eşit bir şekilde dağıtılmadığı ve daha eşit bir şekilde nasıl dağıtılabileceği konusunda tartışırlar. Fakat *haketme teorisi*'nde bireylerin sadece yaygın dağıtım kalıbına bakarak yeniden dağıtımın gerekli olup olmayacağına karar veremeyeceklerini düşünen Nozick'e göre, dağıtımın âdil olup olmadığı, dağıtımın nasıl ortaya çıktığına bağlıdır. Eğer dağıtım Nozick'in belirlediği ilkelere (elde etme, transfer, düzeltme ilkesi) uygun bir şekilde ortaya çıkmışsa âdildir, bununla birlikte eşitsizlikler olabilir.

Fırsat eşitliğini bir hak olarak görmeyen Nozick'e göre, insanların hak ettiği mülkiyet, başkaları tarafından fırsat eşitliğini sağlamak şeklinde anlaşılabilir. Çünkü, yaşam bir yarış değildir ve herkesin topyekûn yarıştığı bir yarış yoktur. Bireysel değişimler vardır, tıpkı siyasî partilerin çöller ve sakatları dikkate almadığı fakat basit bir şekilde değiştiklerinin görülebileceği gibi (Nozick, 1974: s. 235-236).

Rawls'un yanı sıra, ileri sürülmüş tüm dağıtıcı adalet teorilerinin kalıba sokulmuş adalet ilkelerine dayandıkları için onlara karşı çıkan Nozick, ileri sürülen tüm bu kalıplı adalet ilkelerinin ahlâkî erdeme, marjinal katkı ya da bir kişinin ne kadar çaba gösterdiğine ya da şeylerin ağırlıklı toplamına dayandığını söyler (Nozick, 1974: s. 156). Zenginlik, şeref ve toplumdaki diğer bölünebilir değerlerinin dağıtımında kullanılan bir ilke olarak karşımıza çıkan dağıtıcı adalet kavramı, başka bir deyişle *kalıp* teorileri, şeylerin ağırlıklı toplamının layık olma, ihtiyaç, sosyal eşitliğin artırılması gibi şeylere benzeyen bir dağıtım kalıbına uygun olarak dağıtılmasını öngörürler. Haketme ilkesinin kalıba sokulmuş bir ilke olmaması nedeniyle, bu ilkeye uygun olarak meydana gelen dağıtımlara neden olan herhangi bir doğal boyut ya da küçük sayıda doğal boyutların ağırlıklı toplamı ya da kombinasyonu yoktur. Dolayısıyla da bazı insanlar marjinal katkılarını aldıklarında, diğer insanlar kumar oynadıklarında, eşlerinin gelirlerinden pay aldıklarında, hediyeler aldıklarında, yatırımlarının karşılıklarını aldıklarında ya da bir şey buldukları zamanki kazanımları önceden belirlenmiş bir kalıba uymaz (Nozick, 1974: s. 157). Bu anlamda şeylerin, merkezî bir dağıtım otoritesi tarafından ağırlıklı bir toplam tutar içerisine asla dahil edilemeyeceğini iddia eden Nozick'e göre, dağıtıcı adalet kavramı tarafsız bir kavram değildir. Birçok insan dağıtım kavramını

duyduğu zaman herhangi bir şey ya da mekanizmanın birtakım şeyleri paylaşmak için bir ilke veya kriterden faydalandığını düşünür. Dağıtımın nasıl yapılacağına karar veren, tüm kaynakları kontrol etmeyi hak eden hiçbir kişi ya da grup yoktur. Bu anlamda merkezî dağıtım söz konusu olamaz. Özgür bir toplumda farklı insanlar farklı kaynakları kontrol ederler. Dolayısıyla da gönüllü takaslar ve kişilerin gönüllü eylemleri sonucunda yeni kazançlar ortaya çıkar. Özgür bir toplumda payların dağıtımı, bireylerin aralarında evlenecekleri kişileri seçtikleri eş dağıtımından farklı bir tablo ortaya çıkarmayacaktır. Özgür bir toplumda ortaya çıkan sonuç, farklı bireylerin özgür bir şekilde verdiği bireysel kararları sonucunda ortaya çıkan şeydir (Nozick, 1974: s. 149-150). Eğer şeyler, onun bir kısmına bile özel bir hakediş sonucunda hiç kimsenin sahip olmadığı cennetten düşen "*kudret helvası*" gibi olsaydı, o zaman uygun bir dağıtım gerçekleştirme adına uygun bir *kalıp* araştırmak için daha fazla zorlayıcı sebebimiz var olabilirdi (Nozick, 1974: s. 198). Hâlbuki şeyler, yani daha önceden sahip olunamayan değerler veya mülkiyetler, elde etme ya da onların nasıl elde edileceklerine dair daha önceden yapılan anlaşmalar vasıtasıyla varlığa geldikleri için, bunları dağıtmak adına uygun bir *kalıp* aramaya ihtiyaç yoktur. Zaten bu süreç belirli bir kalıbı gerçekleştirmez, dolayısıyla belli bir sonucu dayatan herhangi bir kalıbı umut etmek için bir sebep de yoktur. Şeylerin bireyler tarafından üretilmek, yapılmak ya da değiştirilmek zorunda olduğu, cennetten gelen kudret helvası gibi olmadığı bir dünyada, bir teori olabilecek dağıtım teorisi için farklı bir dağıtım yoktur (Nozick, 1974: s. 219).

Bu anlamda bütün sosyal adalet teorileri amaç-durum veya kalıp teorileridir. Devlet tarafından yapılan yeniden-dağıtımcı faaliyetin adaletsizlik olduğunu düşünen Nozick'e

göre, vergi almak zorla çalıştırmakla aynı anlama gelir. Devletin, insanların kazançlarından pay alması (vergi alması), bir kişinin çalışma zamanından başkalarının amaçları için zorla pay alınmasıdır. Başkalarının faydası için bir kişiyi çalışmaya zorlamak adaletsizliktir. Özgür bir toplumda her bir kişi ne yapacağına karar verme özgürlüğüne ve kendi eylemlerinin faydalarının semeresini almak gibi bir hakka sahiptir. Hâlbuki, vergilerle finanse edilen sosyal refah programları, insanların ve onların eylemlerinin başkaları tarafından sahiplenilmesini tesis eder. Her insanın diğer insanlarca üretilenler üzerinde hakları vardır (Nozick, 1974: s. 173).

Son olarak şunu belirtelim ki, Nozick, ileri sürdüğü üç adalet ilkesinden sonuncusu olan, geçmişteki adaletsizliklerin düzeltilmesi ile ilgili ilkeyi ayrıntılı bir şekilde ele almaz. Bununla birlikte, düzeltme ilkesinin ayrıntılı bir uygulamasının, politik sonuçların en iyi çözümünü yapabilmek adına her toplum için önemli bir görev olduğunu söyler. Geçmişteki adaletsizliklerden faydalananların daha iyi durumda oldukları ve daha kötü durumda olanların da kurban oldukları farz edilirse, bazı vergi finansmanlı refah programları veya Rawls'un daha kötü durumda olanları koruma kuralının bile, düzeltme ilkesi vasıtasıyla doğrulanması mümkündür. Bu bağlamda Nozick, *hak etme teorisinin*, düzeltme ilkesi aracılığıyla doğrulanmadığı sürece, bu teorisinin belli refah programlarını kınamak için kullanılamayacağı konusunda bir uyarıda bulunmayı da ihmal etmez (Nozick, 1974: s. 231).

Buraya kadar 20. yüzyılın en etkin filozoflarından biri olan Nozick'in fikirlerini kısaca aktarmaya çalıştık. Harvard'daki 30 yıllık öğretim hayatı boyunca doğrunun doğası, objektiflik ve sübjektiflik, birey ile devlet arasındaki ilişki ve daha birçok farklı alana ait konularla ilgili yaptığı verimli çalışmaları, canlı ve farklı üslubu ile tanınmış Nozick,

büyük hayranlık uyandırmış bir filozoftur. Hem yazar hem de iyi bir öğretici olarak entelektüel ve aynı zamanda farklı tarzıyla geniş kitlelere ulaşmayı başaran Robert Nozick, 23 Ocak 2002'de 63 yaşındayken ölmüştür. Nozick, Gjertrud Schanackenberg'le evliydi, David ve Emily adında iki çocuğu vardı. O'na 1994 yılında mide kanseri teşhisi konmuştu. Ölümüne kadar çalışmalarını aralıksız bir şekilde sürdüren Nozick, güz yarıyılı boyunca Rus Devrimi hakkında ders verdi ve bahar yarıyılında da bu derse devam etmek istiyordu. Robert Nozick için 21 Mart 2002'de saat 14.00'da Memorial Kilisesi'nde bir anma töreni ve ardından da Fakülte Kulübü'nde de bir resepsiyon düzenlendi. Onun ölümü, ilim dünyasındaki geniş çevreler ve meslektaşları tarafından büyük bir üzüntüyle karşılandı. Ölümü üzerine bazı arkadaşlarının düşüncelerini kısaca aktarmak istiyoruz:

Harvard başkanı Lawrence H. Summers, Nozick'in ölümü üzerine: "Robert Nozick'in ölümünü öğrendiğimde derin bir üzüntü yaşadım. Harvard ve düşünce dünyası parlak ve felsefe sahasında çok etkili olan provokatör bir bilim adamını kaybetti. Hepimiz onun gelişen düşüncelerini ve canlı hayalini özleyeceğiz. Fakat onun fikirleri ve örneği gelecek yıllarda da bizleri zenginleştirmeye devam edecektir." diye konuşur.

Nozick'in uzun yıllar boyunca arkadaşı olan, onun ölümünden bir hafta öncesine kadar bile, meslektaşlarıyla sürekli olarak konuştuğunu ve onları eleştirdiğini söyleyen Felix Frankfurter Hukuk Profesörü Alan Dershowitz şöyle der: "Onun düşünceleri geleceğe çok parlak ve keskin fikirler bıraktı. Nozick her zaman yeni konuları öğrenir ve araştırırdı. O yaşamının en verimli döneminde Üniversite Profesörü oldu. O her konuda birçok kişiye ders verdi. O harika bir öğretmendi ve daima görüşlerini yeniden gözden geçirir, yeni düşüncelerini meslektaşları ve

öğrencileriyle paylaşırdı. Onun temel felsefesi, birçok nesilden okuyucuyu etkiledi ve gelecek nesilleri de etkilemeye devam edecektir.”

Bilimler ve Sanatlar Fakültesi Dekanı, Jeremy R. Knowles’a göre de: “Nozick, üniversitedeki meslektaşlarını, öğrencileri ve diğer insanları etkileyen, zeki ve geniş görüşlü bir filozoftu. Felsefenin ve Harvard’ın kaybı büyüktür.”

Felsefe Bölüm Başkanı Christine Korsgaard da Nozick’i parlak, korkusuz, tartışmalarda kendine oldukça güvenen, ve her şeyle ilgilenen bir düşünce adamı olarak tasvir eder ve ekler: “O, hem eğitmendir hem de yazılarında geleneksel alanın sınırları içinde kalmayan, felsefenin birçok alanıyla ilgilenen bir düşünce adamıdır. Onun çalışmaları, felsefi konuların geniş bir sahasına ve bu sahalarla ilgili disiplinlere ışık tutmuştur. Hastalığının son yıllarında hastalığıyla yüzleşme ce-

sareti ve çalışmalarını devam ettirmesini sağlayan önüne geçilmez enerjisi hepimizin üzerinde derin bir etki yarattı.”

Kaynaklar

Aytaç, Kemal, *Avrupa Eğitim Tarihi (Antik Çağ’dan 19. yüzyıla kadar)*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara, 1972, s. 145.

Nozick, Robert, *The Examined Life: Philosophical Meditations*, A Touchstone Book Published by Simon&Schuster, New York, 1989, s. 303.

Nozick, Robert, *Anarchy, State and Utopia*, Basic Books, Inc. Published, New York, 1974.

Rawls, John, *Theory of Justice*, London: Oxford, Press, 1971.

Finansal Liberalizasyon Üzerine Bir İnceleme

John Williamson-Molly Mahar

Çeşitli ülke deneyimleri, kriz gibi olağanüstü koşullarda liberalizasyon politikalarında birtakım değişiklikler yapılmakla birlikte, bir taraftan ekonomilerde tekrar iyileşme başlaması veya başlamışsa devam etmesi, diğer taraftan dünya ekonomisine entegre olmanın yeniden benzer liberalizasyon politikalarının yürürlüğe konulmasına bağlı olduğunu göstermektedir. Bu durumda ilgili literatürde vurgu yapılan nokta, finansal politikaların makroekonomik çevreden ayrı düşünülmemesi; içeriği zamanlaması ve sıralamasına dikkat edilmesi gerekliliği olmaktadır.

LIBERTE

Kitaplığınızda Özgürlüğe Yer Açın...

Yakında...